

**Urbán Anett**

**Egy modern város született – életmódváltás a dél-borsodi térségben.  
A tiszaujvárosi Derkovits Kulturális Központ – Helytörténeti Gyűjtemény  
állandó várostörténeti kiállításának bemutatása**

**Az állandó kiállítás története**

A tiszaujvárosi Derkovits Kulturális Központ – Helytörténeti Gyűjtemény állandó várostörténeti kiállítása a Hamvas Béla Városi Könyvtár földszintjén tekinthető meg. Az itt látható első állandó kiállítás 1998-ban nyitotta meg kapuit a látogatók előtt. Az első megújítás 2006-ban történt, a legutóbbi 2016-ban, a várossá nyilvánítás 50. évfordulója alkalmából.

**Életmódváltás**

Az életmódváltás folyamatát a kiállítás egységein keresztül mutatjuk be, a látogatók egy időutazás részeseként ismerhetik meg a mai Tiszaujváros történetét. Hogy ez az életmódváltás jelenleg is zajlik, azt az mutatja legjobban, hogy tárlatunk a közelmúltban többször is megújult, elsősorban interaktív eszközökkel.

Tiszaujváros története – a többszöri névváltoztatások következtében – egészen rövid múltra tekint vissza, ám a régészeti leletek tanúsága szerint már a neolitikumban is éltek emberek a település területén.<sup>1</sup> Az első írásos említés 1268-ban történt,<sup>2</sup> központi esemény volt a hajdútelepítés és az úrbérrendezés is. Az országos helységnev-rendezés nyomán – mivel három Szederkény is volt az országban – a falu a Tizzaszederkény elnevezést kapta. Ezen kiemelkedő fontosságú eseményekről olvashatnak és hallgathatnak bővebb információkat a tárlat első egységében.

A következő rész helyszíne Tizzaszederkény, amely ekkor egy kicsi és szegény falu volt. A tizzaszederkényi paraszti kultúrát egy 20. század eleji tisztaszoba enteriőrön keresztül mutatjuk be, jellemző bútorokkal (pl. karos lóca), tárgyakkal (pl. petróleumlámpa), családi fotókkal, az ablakból pedig szemünk elé tárul a jellegzetes falusi udvar képe.

Aztán elérkezik a fordulat, ugyanis 1953-ban megszületik az Országos Tervhivatal határozata, mely kimondta, hogy a falu mellett erőmű és vegyi kombinát létesül.<sup>3</sup> Az építőmunkásokat kezdetben fabarakkokban voltak kénytelenek elszállásolni, mert Tizzaszederkény hazánk legelmaradottabb települései közé tartozott, ahol még kövezett út sem volt, nemhogy munkásszálló. A kiállítás következő részében egy fabarakk látható Hamvas Béla alakjával, aki az erőmű építésénél dolgozott, mint raktáros.

<sup>1</sup> Gádor–Hellebrandt 1976. 67.

<sup>2</sup> Nagy 1891. 110–114.

<sup>3</sup> Hajdu 2002. 38–39., 49–62.



1. kép. Tisztaszoba. (Fotó: Urbán Anett 2018)



2. kép. Hamvas Béla alakja a fabarakk előtt. (Fotó: Urbán Anett 2018)

Ezzel szoros összefüggésben kerülnek bemutatásra a gyár- és városépítés kezdeti mozzanatai. Az építkezéshez szükséges munkaerőnek, majd a gyárak dolgozóinak elhelyezéséhez szükség volt lakásokra. A gyárak és a város építése hatalmas fordulópontra

jelentett a kis falu, Tiszaszederkény<sup>4</sup> életében. „Új út vezet Tiszapalkonyára. A régi, elhagyott kövei között lassan feltör a fű, s nemsokára csak az árkok mentén álló eperfák jelzik majd, hogy valamikor erre mentek a nyikorgó parasztszekerek. (...) Ez a vidék igazi mezőgazdasági kultúrtáj. Csak azt a földet nem fogták már eke alá az elmúlt ősszel a traktorosok, ahol most vasrudak tornyai emelkednek a magasba, s legalább annyi ember szorgoskodik téglával, deszkával, földdel, habarccsal, amennyi az egész község lakossága. (...) Egymás után emelkedtek a hosszú, alacsony felvonulási épületek, munkásszállások a folyóparti síkságon, s egyszerre népes lett a falu is.”<sup>5</sup>1955-ben kezdődött meg az új város építése.



3. kép. Gyár- és városépítés mozzanatai. (Fotó: Urbán Anett 2018)

A tárlat központi témája az életmódváltás folyamata, amelyet az erőmű és a vegyi kombinát idetelepítése generált. Ezt a kiállítás látogatói akkor értik meg legjobban, ha a tisztaszoba és a 60-as évekbeli szobabelső enteriőrünket összehasonlítják. Ekkor válik világossá, hogy a kis falu a paraszti életmóddal hogyan alakult át jóformán egyetlen döntés hatására várossá, az életmód városiassá. 1966 végéig 1464 lakás készült el, a lakosság ekkor 5100 fő volt. (Korábbi pár száz fős falu mellett, a lakatlan pusztából kiindulva.)

Ezután egy május 1-jei felvonulás részesei lehetnek a látogatók. A munka nemzetközi ünnepe központilag szervezett ünnep volt, a pártvezetők tribünjei előtt kellett felvonulni különféle egyenruhákban. Ezt a jellegzetes hangulatot igyekszik tolmácsolni a tárlat ezen szakasza.

<sup>4</sup> Az építési terület korábban még Tiszapalkonyához tartozott, később csatolták Tiszaszederkényhez.

<sup>5</sup> Borsodi 1954. 5.



4. kép. 60-as évekbeli lakásbelső. (Fotó: Urbán Anett 2018)

Tiszaszederkény várossá nyilvánítása hivatalosan 1966-ban történt meg. 1970-ben újabb átnevezés következett, Leninvárossá. Lenin-relikviáinknak, valamint a korszak emblemikus tárgyainak és eseményeinek bemutatását a kiállítás kiemelt feladatának tartja.



5. kép. Lenin és az utcanév táblák. (Fotó: Urbán Anett 2018)

A 90-es évek sok változást hozott, a városnak egy következő névváltozást: 1991-ben Tiszaújvárossá keresztelték át a települést. Ekkor indult be a családi házas építkezés. Ennek emléket állítva egy 90-es évekbeli szobabelsőt tekinthetnek meg a látogatóink a kor-  
szakra jellemző berendezési tárgyakkal: a HiFi-torony vagy a VHS-lejátszó a háztartások elmaradhatatlan kelléke volt ekkor.



6. kép. 90-es évekbeli szobabelső. (Fotó: Urbán Anett)

A kiállítás utolsó egységében egy interaktív helyismereti kvízzjátékra és várostörténeti fotók puzzle-falon történő kirakására nyílik lehetőség. A város kulturális és sportéletének, valamint díjainak és elismeréseinek bemutatása is helyet kapott az állandó várostörténeti kiállításon.

Noha történelmi léptékkal mérve ez a település egy fiatal város, a kiállítást végigjárva mégis azzal szembesül a látogató, hogy hosszú volt az út Szederkénytől Tiszaújvárosig.

## **Anett Urbán**

### **A Modern Town Was Born – Lifestyle Change in the South-Borsod Region. Introduction of the Permanent Exhibition, Collection of Urban History, of the Derkovits Cultural Centre in Tiszaújváros.**

The story of Tiszaújváros started in 1991. This is a valid statement, but the road leading to this state was a lot longer. There are just a few towns in Hungary that underwent so many name changes over the years as this South-Borsod town. Not only did it undergo a number of name changes, but it also 'enjoyed' the state of namelessness for a short period during the construction of the new town.

We can learn from the permanent town history exhibition of the Collection of Urban History how the village once called 'Szederkény' became a new socialist town as a result of the largest industrial investment of the first 5-year plan, and was renamed to 'Leninváros' (Lenin Town) in 1970, then developed into 'Tiszaújváros' from a town known as an industrial town even after the change of regime.

## **Források**

Borsodi 1954. Borsodi Gyula: Tiszapalkonya. Észak-Magyarország, 11. évf. 1954. április 18.

## **Szakirodalom**

Gádor–Hellebrandt 1976. Gádor Judit, Hellebrandt Magdolna: A Herman Ottó Múzeum leletmentései és ásatásai 1975-ben. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 15. Szerk.: Bodó Sándor, Szabadfalvi József. (1976). 65–71.

Hajdu 2002. Hajdu Imre: Új város születik (1951–1966). Tiszaújváros, 2002.

Nagy 1891. Nagy Imre: Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius VIII. Bp., 1891.